

СТЫЛІСТЫКА, ТЭОРЫЯ ТЭКСТУ

Тетяна Беценко

ПИТАННЯ МОВИ І СТИЛЮ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ДУМ В НАУКОВИХ СТУДІЯХ П. Г. ЖИТЕЦЬКОГО

Постановка проблеми. Мова українських народних дум – маловивчена галузь україністики, хоча героїчний епос здавна привертав увагу вчених. З часом думи з об'єктивних причин цікавитимуть дослідників різних наукових сфер і напрямів.

Аналіз останніх досліджень. З-поміж праць, повчєтє чи частково присвячених проблемі мови та стилю українських народних дум, на особливу увагу заслуговують дослідження П. Г. Житецького, Ф. М. Колесси, М. Т. Рильського, О. О. Назарука. Насамперед слід назвати працю П. Г. Житецького “Мысли о народных малорусских думах” (1893) (в укр. перекладі вийшла під назвою “Про українські народні думи”) (1919), яка є першою науковою спробою вивчення мовних особливостей дум. Вважаємо, сьогодні є потреба дати належну оцінку означеній розвідці.

Формулювання мети дослідження. Мета розвідки – дати оцінку праці П. Г. Житецького, що присвячена дослідженню мови і стилю народних дум.

Вклад основного матеріалу. Як наголошувалося, названа праця П. Г. Житецького, присвячена мові дум, є першою в україністиці ґрунтовною спробою опису лігвостильової природи жанру героїчного епосу. У цій праці закладено суттєва база для подальших розвідок.

Сам автор основним завданням своєї праці вважав “дослідження поетичної форми дум, висловлюючись точніше, дослідження походження цієї форми в зв'язку з побутовими і культурними умовами народного життя” [2, с. 108]. (Важливо наголосити, що поняття поетичної форми П. Г. Житецький розумів досить широко, охоплюючи ним як віршовий розмір, будову строф, так і власне мовні засоби організації (граматичні форми, слова-символи та ін.)). Дослідник порушив таку надзвичайно важливу проблему, як походження дум. У результаті спостережень він дійшов висновку, що цей жанр українського фольклору виник під впливом писемності, шкільної літератури. Тому в думах засвідчено самобутні, оригінальні форми поетичної творчості, народні засвоєння та мовою, і водночас книжні за особливим складом думки і способами її вираження, пор.: “У мові та поетичному стилі дум виразно виступає книжний лад мови, який свідчить, що літературна діяльність українських письменників не

минула без сліду для народної свідомості” [3, с. 2].

Звертаючи увагу на взаємозалежність віршової форми і змісту дум, П. Г. Житецький доводить, що “віршова форма думи є в повній відповідності з її внутрішньою будовою, яка виражається самою її назвою” [2, с. 7], адже “у думі передається *продумане* оповідання про подію, і тому постична мова думи потребує такого вірша, який би безумовно належав думці, який би відгукувався на всі найменші вимоги” [2, с. 7]. Дослідник аналізує мовну структуру думових текстів на лексичному рівні: хоч і побіжно, проте відзначає роль синонімів, розглядає зооніми, які є складниками національного світогляду і в думах виконують функцію актуалізаторів ідейно-змістового та художньо-образного змісту; аналізує також архаїзми, хоч і не дає їм чіткого визначення, звертає увагу на функціонування церковнослов’янствів.

Суттєві і змістовні висновки зробив П. Г. Житецький щодо синтаксичної організації дум, наголосивши, що в цих народних творах домінують форми складених дієслівних присудків із дієсловами *мати, могли, бути*; до стильових ознак дум належать синтаксичні конструкції з однорідними присудками, переважають у думах складносурядні речення. Характерне для мови цього фольклорного жанру інверсійне розміщення підрядної частини складних речень. Дослідник зосереджує увагу на ролі періодів, а також на особливостях звертань у мовностільовій організації дум. Названі ознаки синтаксичної організації думового вірша пов’язує дослідник з тональністю фольклорного висловлення.

“Мысли о народных малорусских думах” – не єдина праця, де П. Г. Житецький торкався проблем, пов’язаних з думовим епосом. Міркування про мову і стиль дум знаходимо в праці “О поэтическом стиле й литературной форме “Слова о полку Игореве”, в якій П. Г. Житецький аналізує стиль “Слова”, і, посилаючись на розвідки М. О. Максимовича та Ф. І. Буслаєва, пише про зв’язок “Слова” з українською народною поезією [3, с. 276–277].

Висновки. Отже, П. Г. Житецький заклав ґрунтовні підвалини для дослідження мовностільової специфіки народного героїчного епосу. Учений визначив ключові лінгвостильові “вузли”, що формують думову оповідь; порушив питання про походження жанру і запропонував шляхи його розв’язання; накреслив орієнтири подальших розвідок в означеній царині.

Література

1. Єфремов, С. Історія українського письменства / С. Єфремов. – К. : Femina, 1995. – 686 с.
2. Житецький, П. Мысли о народных малорусских думах / П. Житецкий. – К. : Киевская старина, 1893. – 249 с.
3. Житецький, П. Г. Вибрані праці. Філологія / П. Г. Житецький. – К. : Наук. думка, 1987. – 328 с.
4. Житецький, П. Про українські народні думи / П. Житецкий. – К., 1919. – 260 с.